

QUEER ZAHRTMANN

Et tværfagligt undervisningsmateriale om kunst, køn, seksualitet og identitet med udgangspunkt i den danske maler Kristian Zahrtmann

STX OG HF

Med relevans for fagene dansk, billedkunst, historie, samfundsfag og oldtidskundskab samt tværfaglige forløb

Selvportræt en face. Lampelys, 1914
Statens Museum for Kunst
Foto: © SMK Foto/Jakob Skou-Hansen

INDHOLD

1. Kristian Zahrtmann – en queer kunstner	2
2. Se mig! Selvportrætter, identitet og selvscenesættelse	5
3. Zahrtmann og den forbudte homoseksualitet	10
4. Zahrtmanns maskuline ideal	13
5. Zahrtmann og kvindefrigørelsen	18
6. Kendte queer personer før og nu	22
7. Ordforklaringer	23

Queer Zahrtmann

© Den Hirschsprungske Samling, Ribe Kunstmuseum og Fuglsang Kunstmuseum, 2019

Undervisningsforløbet er udviklet af de tre museer i tæt samarbejde med LGBT Danmark og undervisere i gymnasieskolen

Indhold:

Rikke Zinck Jensen og Andreas Beck Kronborg

Ansvars- og ophavsretshavende redaktør:

Rikke Zinck Jensen

Grafisk tilrettelæggelse:

Janne Hiort

Materialet kan frit kopieres til ikke-kommercielt undervisningsbrug med angivelse af kilde

Materialet er støttet af 15. Juni Fonden, Arne V. Schleschs Fond, Augustinus Fonden, Beckett-Fonden, Bestles Fond, Bikubenfonden, Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond, Knud Højgaards Fond, Lemvig-Müller Fonden og Oticon Fonden

Forsidefoto:

Kristian Zahrtmann: *Adam i Paradis*, 1914. Privateje
Foto: Ole Akhøj

1. KRISTIAN ZAHRTMANN – EN QUEER KUNSTNER

Dette undervisningsmateriale er lavet i forbindelse med udstillingen *Kristian Zahrtmann. Queer, kunst og lidenskab* på Ribe Kunstmuseum, Fuglsang Kunstmuseum og Den Hirschsprungske Samling. I materialet skal vi arbejde med den danske maler Kristian Zahrtmanns (1843-1917) udfordrende og farverige kunstværker.

Selvom det nu er over 100 år siden, at Zahrtmann døde, kan vi stadig lære meget af hans kunst i dag. På nogle punkter er hans billeder endda mere aktuelle og moderne end nogensinde før.

I materialet undersøger vi, hvordan opfattelsen af køn og seksualitet har ændret sig fra Zahrtmanns tid til i dag. Vi undersøger også, hvordan hans kunstværker taler ind i samfundsdebatter og udfordrer den måde, vi tænker og tidligere har tænkt på os selv og hinanden.

Selvportræt i hjemmet, 1916
Foto: © Bornholms Kunstmuseum

UNDERSØG CITATERNE:

1. Læs citaterne og understreg de ord, der kan forbindes med det at være *queer*.
2. De tre udtalelser stammer fra tiden lige efter Zahrtmanns død i 1917. Hvad fortæller de om synet på Zahrtmanns person og kunst dengang?

EN QUEER KUNSTNER

Zahrtmann var en kendt og respekteret kunstner og underviser omkring år 1900, der malede billeder af smukke nøgne mænd og stærke kvinder i farverige og fortællende scener. I dag kan vi kalde mange af hans billeder *queer*, fordi de viser køn på andre måder, end man ellers var vant til på den tid.

HVAD OG HVEM ER QUEER?

Queer kommer fra engelsk og betyder 'skæv' eller 'mærkelig'. Queer var tidligere et negativt slangord for homoseksuelle, men har i dag fået en meget bredere betydning. Queer kan både være noget, man gør, og noget, man er. Queer kan bruges til at beskrive handlinger, der udfordrer de normer* og forestillinger om køn, kønsroller* og seksualitet, der er fremherskende i samfundet. Queer kan også være et fælles navn for alle dem, der ikke ser sig selv i forlængelse af samfundets normer for køn og identitet. Det vil bl.a. sige, at man hverken identificerer sig som heteroseksuel* eller har en binær kønsforståelse*. Queer åbner op for, at man kan udleve og udtrykke sit køn, sin seksualitet og krop, akkurat som man ønsker.

SAGT OM ZAHRTMANN

Blandt de flere hundrede Billeder, der igennem mange Aar udgik fra dette tiltrækkende Værksted [...], vil der være nok til at vise, hvor stor og usædvanlig en Kunstner han var, en Maler, der har beriget os ikke blot med gode og udmærkede Malerier, men ogsaa med højest ejendommelige og mærkelige, og det mærkelige er jo ikke netop det, vor Kunst hidtil har været for rig paa.

Kunstneren Johan Rohde i 1917

Midt imellem alle sine brogede, regnbue-skinne Malerier, der synes at stamme fra en mere koloreret Klode end vor, sad han og trak Fortidens Erindringer op, med tykke tyrkistrøde og lilla Streger.

Forfatteren Svend Leopold i 1917

Forargelsen over Zahrtmanns billeder blev ikke forbigående. Snarere voxede den ved hver udstilling. Han gjorde nu heller ikke den mindste indrømmelse til godtfolks smag. Efterhånden som han følte sig sikrere i sit håndværk, blev han djærvere og mere påståelig i at fremlægge al sin særhed og sit eget syn i sine billeder, uanset hvad der blev råbt imod ham.

Kunstneren Elise Konstantin-Hansen i 1917

* De ord, der er markeret med en lille stjerne i teksten, kan du slå op i ordforklaringen bagerst i materialet.

DET ER ZAHRTMANN KENDT FOR

ZAHRTMANNS SKOLE

Zahrtmann var lærer på Kunstnernes frie Studieskoler fra 1885-1908. Han var selv med til at oprette skolen i 1882 som et alternativ* til Kunstakademiet og den gammeldags undervisning, man kunne få der.

På skolen blev Zahrtmann hurtigt så populær som underviser, at eleverne begyndte at kalde skolen for 'Zahrtmanns skole'.

I sin undervisning vejledte og uddannede Zahrtmann flere generationer af store danske kunstnere, som han lærte at eksperimentere med stærke farver og finde deres helt egen stil. Selv udtalte han:

Vi fødes alle som Originaler, og leve vi længe nok, dø vi som Copier. Derfor har jeg i mangfoldige Aar syntes, at det Vigtigste er at fremelske, hvad der var af Originalitet i den enkelte Unge.

STÆRKE FARVER

Zahrtmann er kendt for sin brug af stærke farver. Som årene gik, blev farverne vildere og mere intense.

DEN FRIE UDSILLING

Zahrtmann var med til at oprette Den frie Udstilling i 1891 som en protest mod censurkomitéen* på det etablerede* udstillingssted Charlottenborg. Den frie Udstilling var kunstnernes eget udstillingssted, og her kunne de selv bestemme, hvem og hvad der skulle udstilles.

ITALIENSKE SOMMERBILLEDER

Næsten hver sommer tog Zahrtmann til den lille italienske bjergby Civita d'Antino med sine elever og venner. Her malede han smukke billeder af solrige italienske landskaber og det lokale liv. Byens indbyggere blev så glade for Zahrtmann, at de udnævnte ham til æresborger.

LEONORA CHRISTINA

Zahrtmann var meget optaget af den danske kongedatter Leonora Christina (1621-1698). I løbet af sit liv malede han over 20 billeder af hende. Hun blev hans store forbillede.

Jais Nielsen: *Zahrtmanns skole*, 1908. Fuglsang Kunstmuseum. Foto: Ole Akhøj

Piger som bærer kalk, 1883

Foto: © Den Hirschsprungske Samling

DISKUTER:

1. Hvad tænker I umiddelbart om Zahrtmanns kunst og hvorfor? Prøv evt. at google hans navn. I kan også finde flere billeder ved at bladere i undervisningsmaterialet.
2. *Kristian Zahrtmann. Queer, kunst og lidenskab* er den første store udstilling, der sætter fokus på Zahrtmanns mindre kendte værker af smukke unge mænd og stærke kvinder. Hvorfor tror I, at museer og kunsthistorikere først begynder at fokusere på denne side af Zahrtmanns kunst nu?
3. Queer er et nyt begreb, som ikke fandtes på Zahrtmanns tid. Hvilke fordele og ulemper kan der være ved at bruge et nyt begreb som queer om ældre kunst?

EN POPULÆR KUNSTNER

Zahrtmanns billeder tiltrak sig meget opmærksomhed – både af den gode og den mindre gode slags. Der blev hvisket i krogene og peget fingre, fordi Zahrtmann var særligt glad for blomster og mandlige modeller. Men samtidig var hans malerier populære og solgte kun bedre og bedre, som årene gik. På sine gamle dage havde Zahrtmann succes nok til at leve et ret luksuriøst liv. Han havde også opbygget sig en stor vennekreds og var efterhånden et kendt navn i tidens aviser og blade.

ZAHRTMANN OG DEN DANSKE KUNSTHISTORIE

I dansk kunsthistorie* er der skrevet en del om Kristian Zahrtmann og hans kunst. Der er dog en gruppe af Zahrtmanns billeder, som vi meget sjældent ser eller hører om. Det er billeder, som viser mænd og kvinder, der ikke passer ind i normerne* for køn og seksualitet omkring år 1900. I nogle af dem er der homoseksuelle temaer. Andre steder bliver kønsrollerne* vendt på hovedet. Næsten alle disse billeder er i dag i privateje. De er med andre ord ikke på museerne, og derfor er der ikke så mange, som kender til dem. I dette materiale skal vi se nærmere på nogle af disse mindre kendte billeder fra Zahrtmanns hånd.

Leonora Christina i Maribo kloster, 1914
Fuglsang Kunstmuseum. Foto: Ole Akhøj

2. SE MIG! SELVPORTRÆTTER, IDENTITET OG SELVSCENESÆTTELSE

Selvportrætter er alle vegne i dag. De findes ikke kun inden for kunstens verden, men også på de sociale medier, hvor vi kender dem som selfies. Selvportrætter er dog langt fra et nyt fænomen. Det første malede selvportræt kan føres helt tilbage til den hollandske maler Jan van Eyck i 1400-tallet. Selvportrætter var også meget udbredte på Kristian Zahrtmanns tid. I det følgende skal vi arbejde med identitet, selvscenesættelse og selvportrætter. Vi kommer både til at se eksempler fra Zahrtmanns kunst og fra nutidens sociale medier.

DISKUTER:

Hvad betyder identitet og selvscenesættelse? Lav et fælles mindmap på tavlen/ smartboardet.

HVAD ER ET SELVPORTRÆT?

Selvportrætter handler om at fortælle verden, hvem man er. De viser ofte, hvordan man ser ud udenpå, men også hvordan man er indeni. Man kan sige, at de på den måde afspejler en persons identitet. Selvportrætter er altså aldrig neutrale spejlbilleder. De vil altid være udtryk for en række valg såsom posering, mimik, tøj, baggrund, farver osv. Ofte handler selvportrætter om, at man gerne vil have andre mennesker til at tro, man er på en bestemt måde. De kan altså også vise, hvem man godt kunne tænke sig at være.

Selvportræt, 1915
Finlands Nationalgalleri, Ateneum
www.kansallisgalleria.fi, public domain

Selvportræt, 1916. Sorø Kunstmuseum
Foto: Anders Sune Berg

Vidste du...

I mange af sine selvportrætter har Zahrtmann en kalot på toppen af sit skaldede hoved. Kalotten bruges typisk af katolske gejstlige* og af jødiske drenge og mænd. I 1500- og 1600-tallet var det dog også almindeligt for kunstnere at bruge kalot. Zahrtmann var ikke troende. Måske bar han kalot for at sætte sig selv i forbindelse med de gamle renaissance*- og barokmalere*, som han holdt meget af?

ZAHRTMANNS SELVPORTRÆTTER

På sine ældre dage malede Zahrtmann mange portrætter af sig selv. Han brugte selvportrættet som en slags undersøgelse af, hvem han var, hvordan han så ud og måske også, hvem han gerne ville være – både som kunstner og som menneske. Derfor viser hans selvportrætter mange forskellige sider af ham selv.

Vidste du...

Zahrtmanns selvportrætter var ikke kun tiltænkt ham selv. Mange af selvportræterne blev udstillet offentligt og solgt til private købere. I 1914 udstillede han f.eks. selvportrættet, som du kan se til højre, på Den frie Udstilling i København. Det blev omtalt i flere aviser. I *Lolland-Falsters Folketidende* skrev en anmelder f.eks.:

Den gamle Mand har Humør og Farveglæde nok til at male sig selv med en dejlig gul Klud svunget som en Turban over sit graa Hoved. Han behøver ikke en sort Frakke med Ordner paa – jeg ved ikke om han har nogen – han er bare Maler Zahrtmann, der er ung nok til at forelske sig i en gul Klud og som kan have den svunget om Hovedet, uden at man finder det naragtigt.

Selvportræt en face. Lampelys, 1914
Statens Museum for Kunst
© SMK Foto/Jakob Skou-Hansen

Vidste du...

I slutningen af 1800-tallet fik fotografiet sit brede, folkelige gennembrud. Nu var man ikke længere afhængig af en kunstner for at få skabt et billede af sig selv. Det var dog en langsommelig proces at tage et billede – slet ikke som vores tids hurtige og spontane snapshots med mobiltelefonen. Dengang havde kameraet en lang eksponeringstid, og man skulle sidde helt stille for at undgå, at fotografiet blev sløret. Derfor var tidens fotografier ofte nøje planlagte og iscenesatte.

Portræt af
Kristian Zahrtmann
ca. 1900
Ukendt fotograf
Det Kgl. Biblioteks billedsamling, public domain

UNDERSØG ZAHRTMANNS SELVPORTRÆTTER:

1. Sammenlign Zahrtmanns tre selvportrætter, der er malet i henholdsvis 1914, 1915 og 1916. Er der forskel på, hvilken slags mand og kunstner der kommer til udtryk i billederne? Kom ind på, om malemåde, farver, ansigtsudtryk, kropssprog og tøj spiller ind på din opfattelse af Zahrtmann.
2. Kig på fotografiet af Zahrtmann. Synes du, at han er genkendelig i de malede portrætter? Er det vigtigt, at et selvportræt ligner personen, som vedkommende ser ud i virkeligheden? Hvorfor/hvorfor ikke?
3. Hvad kan malede selvportrætter vise, som fotografier ikke kan – og omvendt?

ZAHRTMANNS BOLIG

Zahrtmanns hus, Casa d'Antino
Foto: © Den Hirschsprungske Samling

Zahrtmann var meget bevidst om, hvordan han så ud i andres øjne. Han brugte ikke kun sin kunst og sit tøj til at iscenesætte sig selv. Indretningen af hans bolig skulle også afspejle, hvem han var. I 1912 fik Zahrtmann – med hjælp fra arkitekt Henning Kock – bygget sig et helt nyt hus på Fuglebakken på Frederiksberg. Han kaldte sit hus for Casa d'Antino til minde om den lille italienske bjergby, han i flere år var rejst til sammen med sine elever og venner. Huset var inspireret af en gammel bygning i Rønne på Bornholm, hvor Zahrtmann var født og opvokset.

Fotografi fra Kristian Zahrtmanns hjem, 1912-17
Original i Den Hirschsprungske Samling
Genoptaget af SMK Foto/Jakob Skou-Hansen
© Ukendt kunstner/VISDA

Vidste du...

Zahrtmann var meget glad for blomster – både for at se på dem og for at male dem. Da han flyttede ind i sit nye hus på Frederiksberg, sørgede han derfor for, at der var en lille blomsterhave.

Fotografi fra Kristian Zahrtmanns hjem, 1912-17
Original i Den Hirschsprungske Samling
Genoptaget af SMK Foto/Jakob Skou-Hansen
© Ukendt kunstner/VISDA

Interiør fra Casa d'Antino. Kurvestole ved et bord, hvorpå en tændt lampe, 1916. Privateje
Foto: © Bruun Rasmussen Kunstauktioner

I bogen *Den lykkelige rejse: Ægteskab, Rejser og Arbejde* (1941) beskriver forfatteren og kunstneren Harald Moltke (1871-1960) et besøg i Zahrtmanns bolig:

Thi var man kommet ind gennem Eventyrdøren, da var der ingen Verden udenom. Den var kun her. En Dørhammer slog på Klokken, der tilkaldte Husbestyrerinden. Over en flisebelagt Forstue, forbi en firkantet Søjle [...] kom man gennem en lysegrøn Dør ind i Spisestuen. Denne var lille og rummede kun Plads til ca. otte-ti Mennesker. Vinduerne vendte ud mod Haven og var fyldt med Planter. Møblerne var rige og udsøgte. Han elskede Renaissancens Pragt, og havde fra sin Ungdom samlet skønne Ting. [...] Han havde forstaaet at erhverve sig store Skønheder og Rigdomme for beskedne Midler. Spisestuen maatte passeres før man naaede ind i det Allerhelligste: Atelieret. Her modtog Zahrtmann i Reglen sine Gæster. Ofte havde han Pensler og Palet i Haanden, og Kittelen flagrende efter sig, naar han i sit hurtige Tempo ilede En i Møde og sagde God Dag med sin bornholmske Accent. Han havde gamle Slægters Evne til at 'tage imod' og han elskede at være Vært.

Vidste du...

Zahrtmann malede mange billeder i sit hjem på Frederiksberg. I mange af hans historiske malerier kan man faktisk genkende flere af hans egne kunstværker, møbler, krukker m.m. På den måde er Zahrtmann diskret til stede i mange af sine billeder.

Kristian Zahrtmann i sit atelier i Casa d'Antino, 1912-17
Original i Bornholms Museum
Genoptaget af Jens Buus Jensen. © Ukendt kunstner/VISDA

UNDERSØG BESKRIVELSEN:

1. Hvordan bliver Zahrtmanns hjem og person beskrevet af Harald Moltke?
2. Hvordan passer beskrivelsen med den måde, Zahrtmann præsenterer sig selv på i sine selvportrætter?

Ved Bibelbordet, 1912. Privateje
Foto: © Bruun Rasmussen Kunstauktioner

OVERVEJ:

1. Hvordan kan en persons ejendele være med til at beskrive vedkommendes identitet?
2. Hvilke ting i dit hjem er med til at beskrive din identitet?
3. Har du nogen ting i dit hjem, som har queer* potentiale?

SELFIES – NUTIDENS SELVPORTRÆTTER

Siden Zahrtmann levede, er der i endnu højere grad blevet plads til, at vi kan forme os selv og vores egen identitet. Den teknologiske udvikling af mobiltelefoner og kameraer har gjort det let for enhver at tage billeder af sig selv. Massemedierne tilbyder desuden nye muligheder for at undersøge og eksperimentere med vores identitet. På de sociale medier kommunikerer vi især med hinanden gennem billeder, hvor vi iscenesætter os selv og leger med forskellige identiteter og roller.

DISKUTER:

1. Hvilke ting har nutidens selfies til fælles med ældre selvportrætter som Zahrtmanns? Hvordan adskiller de sig fra hinanden?
2. I dag taler vi om en 'selfiekultur' og en 'selfiegeneration'. Hvorfor tror I, at selfies er blevet så udbredte?
3. Hvilke fordele/ulemper er der ved at lægge billeder af sig selv op på de sociale medier?
4. Hvad betyder billeder for jeres identitet?

SAMMENLIGN:

Gå på Instagram og udvælg en selfie af en kendt person, som du vil sammenligne med et af Zahrtmanns selvportrætter. Du kan f.eks. kigge nærmere på den kendte youtuber og instagrammer Emil Olsen.

1. Kan man eksperimentere med sin identitet på andre måder i dag, end man kunne på Zahrtmanns tid?
2. Hvilke normer* tror du, påvirkede kunstnere på Zahrtmanns tid, når de skulle male billeder af sig selv?
3. Hvilke normer tror du, påvirker unge i dag, når de tager selfies?
4. Er der forskel på, hvor meget 'almindelige' mennesker må/kan skille sig ud i forhold til kendte mennesker? Hvorfor/hvorfor ikke? Inddrag gerne anmeldelsen af Zahrtmanns selvportræt på side 6 i dit svar.

3. ZAHRTMANN OG DEN FORBUDTE HOMOSEKSUALITET

Zahrtmann havde mange venner, men vi ved ikke, om han havde noget kærlighedsliv. Han udtalte sig aldrig om sin egen seksualitet, men i flere af hans malerier er der homoseksuelle temaer. På Zahrtmanns tid var det forbudt at være praktiserende homoseksuel mand i Danmark. Man kunne endda risikere fængselsstraf. Det var derfor slet ikke ufarligt for en mandlig maler at male nøgenbilleder af andre mænd. Alligevel malede og udstillede Zahrtmann flere billeder af nøgne mænd – og selvom nogle af dem skabte forargelse, slap han afsted med det. I det følgende undersøger vi, hvordan det var at være homoseksuel mand i Danmark omkring år 1900. Vi undersøger også, hvordan Zahrtmann præsenterede homoseksualitet i sine billeder.

Under sagen konfiskerede politiet kærlighedsbreve skrevet til og fra mænd samt erotiske og pornografiske billeder af mænd. Her ses et af de konfiskerede billeder.
Foto: Rigsarkivet på Flickr

OPGAVEFORSLAG - KRONIK:

Læs forfatteren Johannes V. Jensens angreb på forfatterkollegaen Herman Bang i den berømte kronik "Samfundet og Sædelighedsforbryderen", der blev bragt i Politiken 30.11 1906 <https://politiken.dk/debat/kroniken/art5470526/Samfundet-og-S%C3%A6delighedsforbryderen>. Under læsningen kan du f.eks. fokusere på at besvare følgende spørgsmål:

1. Hvad er forfatterens mening om homoseksuelle (mænd)? Hvilke argumenter bruger han?
4. Hvordan beskriver han homoseksualitet i forhold til heteroseksualitet?
5. Hvilke spørgsmål rejser han i teksten? Og kommer han selv med nogen svar?
6. Hvad fortæller kronikken om samfundets og lægevidenskabens syn på homoseksualitet i 1906?

FAKTA

Ordet 'homoseksuel' blev første gang brugt på tryk i 1869, og omkring 1890 begyndte ordet at blive brugt af den danske lægevidenskab.

DEN STORE SÆDELIGHEDSSAG

I 1906-07 gennemførte Københavns Politi en stor retssag mod en række homoseksuelle mænd, der blev dømt for 'omgængelse* mod naturen'. Mændene blev idømt mellem otte måneders og to års strafarbejde i et såkaldt forbedringshus* for at have haft sex med andre mænd. Retssagen kendes i dag under navnet Den store Sædelighedssag.

Den store Sædelighedssag var Danmarks første store homoseksuelle skandalesag. Sagen gav anledning til, at begrebet 'homoseksualitet' for første gang blev præsenteret for en større dansk offentlighed.

Mange af tidens læger mente, at homoseksualitet var en medfødt sygdom, og at det derfor ikke gav nogen mening at straffe de homoseksuelle. Det var imidlertid først i 1933, at sex mellem personer af samme køn blev lovligt. Der skulle dog gå endnu længere tid, før homoseksuelle fik samme juridiske rettigheder som heteroseksuelle i Danmark.

Vidste du...

Ingen kvinder var indblandet i Den store Sædelighedssag. Omkring år 1900 troede man nemlig, at kvinder var født uden seksuelle lyster og begær. Det var derfor utænkeligt, at to kvinder kunne have et seksuelt forhold til hinanden, dvs. at der overhovedet fandtes kvindelige homoseksuelle. Opfattelsen af den kvindelige seksualitet som passiv betød, at kvinder kunne leve og bo sammen, uden at det vakte mistanke om, at der foregik noget 'usædeligt*'.
?

OPGAVEFORSLAG – TIDSLINJE:

Lav en tidslinje over homoseksuelles rettigheder i Danmark fra 1933 til i dag. Undersøg f.eks., hvornår homoseksualitet ikke længere blev betragtet som en sygdom, og hvornår to personer af samme køn kunne blive gift. Under arbejdet kan du tage udgangspunkt i tidslinjen på LGBT Danmarks hjemmeside <http://lgbt.dk/om-os/historie/>

Vidste du...

Manden, som stod model til Alkibiades, hed Hjalmar Sørensen. Han var oprindeligt sømand, men blev senere uddannet som kunstner på Zahrtmanns skole. Hjalmar Sørensen var homoseksuel og forblev ugift hele sit liv. I en årrække boede han sammen med overbetjent Carl Albart Hansen, som han havde et kærlighedsforhold til. Under Den store Sædelighedssag blev de to mænd ført i retten. Her brugte man en række konfiskerede kærestebreve som bevis for deres forbudte homoseksuelle forhold.

Sokrates og Alkibiades, 1911
Statens Museum for Kunst
Foto: © SMK Foto/Jakob Skou-Hansen

Vidste du...

Skulpturen, man kan skimte i øverste højre hjørne af maleriet, er Zahrtmanns egen. Den forestiller Leonora Christina Ulfeldt, der forlader fængslet. Leonora Christina var Christian 4.'s datter. Hun sad fængslet i godt 22 år, fordi hendes ægtemand havde begået forræderi mod kongehuset, og man mente, at hun havde kendt til det. Hun var den historiske person, Zahrtmann skabte allerflest kunstværker af. Han så op til hende og fortolkede hendes liv som en fortælling om til sidst at bryde ud og blive fri på trods af modstand.

Leonora Christina forlader
fængslet, 1907-10
Fuglsang Kunstmuseum
Foto: Ole Akhøj

GRÆSKE FORBILLEDER

Omkring år 1900 var de gamle tekster af den antikke forfatter Platon nogle af de eneste, der beskrev homoseksualitet som noget naturligt. Derfor var de meget populære i datidens queer-miljøer.

Ifølge Platon var kærligheden mellem mænd mere ædel* end kærligheden mellem mand og kvinde, fordi den havde et åndeligt element. For Platon kunne fysisk begær mellem to mænd nemlig føre til åndelig indsigt. I teksten "Symposion" fortæller Platon en historie. Til en fest begynder en række personer at tale om deres syn på Eros, kærlighedens væsen. Den unge Alkibiades fortæller, at den gamle filosof Sokrates bliver ved med at afvise hans seksuelle tilnærmelser. Det får kun Alkibiades til at stræbe efter at blive bedre og klogere, så han kan leve op til den ældre mand.

I maleriet til venstre har Zahrtmann malet Sokrates, der sidder med Alkibiades ved sin side. Filosofen har en skulptur i hånden og kigger tænkende ud i luften, mens den nøgne elev ser interesseret på sin læremester.

OPGAVEFORSLAG – "SYMPOSION"

Læs afsnittet i Platons "Symposion", hvor Alkibiades holder en lovtale for Sokrates. Hvorfor er Sokrates indbegrebet af Eros ifølge Alkibiades?

UNDERSØG VÆRKET:

1. Hvilke ting i billedet peger på noget fysisk, der har med kroppen og sanserne at gøre?
2. Hvilke ting i billedet peger på noget åndeligt, der har med intellektet at gøre?
3. Beskriv den lille figur, Sokrates holder i hånden. Hvad tror du, at den kan symbolisere?
4. Hvorfor tror du, at Zahrtmann har sat sin egen skulptur ind i baggrunden af billedet? Hvad mon den kan betyde?
5. Zahrtmann malede billedet fire år efter Den store Sædelighedssag. Kan billedet være en kommentar til sagen? I så fald: Hvad tror du, at Zahrtmann ville sige?

Loke viser Alfader Misteltenen, 1912. Privateje. Foto: Fo2image

ÆLDRE MÆND OG UNGE FYRE

Maleriet til venstre er hentet fra den nordiske mytologi og forestiller Odin, de nordiske guders konge, og jætten Loke. I den nordiske mytologi er Loke en queer* figur, der kan skifte form og køn, som han lyster. På billedet sidder Loke og holder om en pil af mistelten. Den vil han senere lokke Odins blinde søn, Høder, til at affyre mod sin bror, guden Balder. Loke havde nemlig fået nys om, at mistelten var det eneste, der kunne slå Balder ihjel.

SAMMENLIGN VÆRKERNE:

Sammenlign billedet af Odin og Loke med billedet af Sokrates og Alkibiades fra året før.

1. Hvordan er forholdet mellem gammel og ung i de to billeder?
2. Er der forskel på, hvordan de to ældre mænd er fremstillet?
3. Er der forskel på, hvordan de to unge mænd er fremstillet?
4. Hvilket syn på homoseksualitet præsenterer de to billeder? Er det positivt eller negativt?

DISKUTER:

Læs Zahrtmanns udtalelse i den lilla cirkel.

1. Hvilke argumenter kan I finde, der taler for Zahrtmanns holdning?
2. Hvilke argumenter kan I finde, der taler imod?

Wilhelm von Gloeden
Ældre mand stående med en ung mand, udateret fotografi
Foto: Wikimedia Commons, public domain

Selv udtalte Zahrtmann:
*Menneskene er ens til alle tider!
Der er ikke spor forskel på
historiens skikkelser
og på os.*

Vidste du... ?

Kontrasten mellem ung og gammel, påklædt og nøgen var populær i erotiske* fotografier omkring år 1900. Måske har Zahrtmann kendt til disse billeder?

Til venstre kan du se et fotografi taget af den tyske fotograf Wilhelm von Gloeden (1856-1931). Hans fotografier forestillede typisk nøgne unge mænd – sommetider sammen med ældre mænd. Modellerne bar ofte ting som blomsterkrans eller vaser, der pegede tilbage til antikkens Grækenland eller Italien.

4. ZahrTMANNNS MASKULINE IDEAL

ZahrTmann var en mand af sin tid, når det kom til synet på mænd og kvinder. I det følgende ser vi nærmere på ZahrTmanns maskuline* ideal, og hvordan det viser sig i hans billeder.

ZahrTmann var af den opfattelse, at mænd var meget klogere og havde en langt højere moral end kvinder. Kvindelige elever var da heller ikke velkomne i hans undervisningslokaler. I 1910 skrev han følgende i et brev til sin bror:

[Jeg] har ikke saa meget tilovers for malende Kvinder. De kan kun i sjeldne Tilfælde offre sig for en Sag. I Virkeligheden findes der heller ikke Kunstnerinder i Verden. Sappho – ja dengang har Kvindens Dannelse været ganske anderledes stor. Og Sanger-, Skuespiller- og Danserinder er en helt anden Ting, de gengiver kun, hvad Andre har tænkt. Nej, hele Mandens selvfornektende, ædruelige Kunst, derpaa er det vi leve og fryde os.

FAKTA

Omkring år 1900 var det danske samfund i høj grad patriarkalsk. Når noget er patriarkalsk, betyder det, at det er domineret eller styret af mænd.

Dengang var der meget stor forskel på, hvilke muligheder man havde som mand og kvinde i samfundet. F.eks. kunne kvinder ikke studere på Kunstakademiet før 1888, og først i 1915 opnåede kvinderne stemmeret.

Samfundet var til en vis grad præget af misogyni. Misogyni er (mænds) had rettet mod kvinder (og det, der opfattes som kvindeligt).

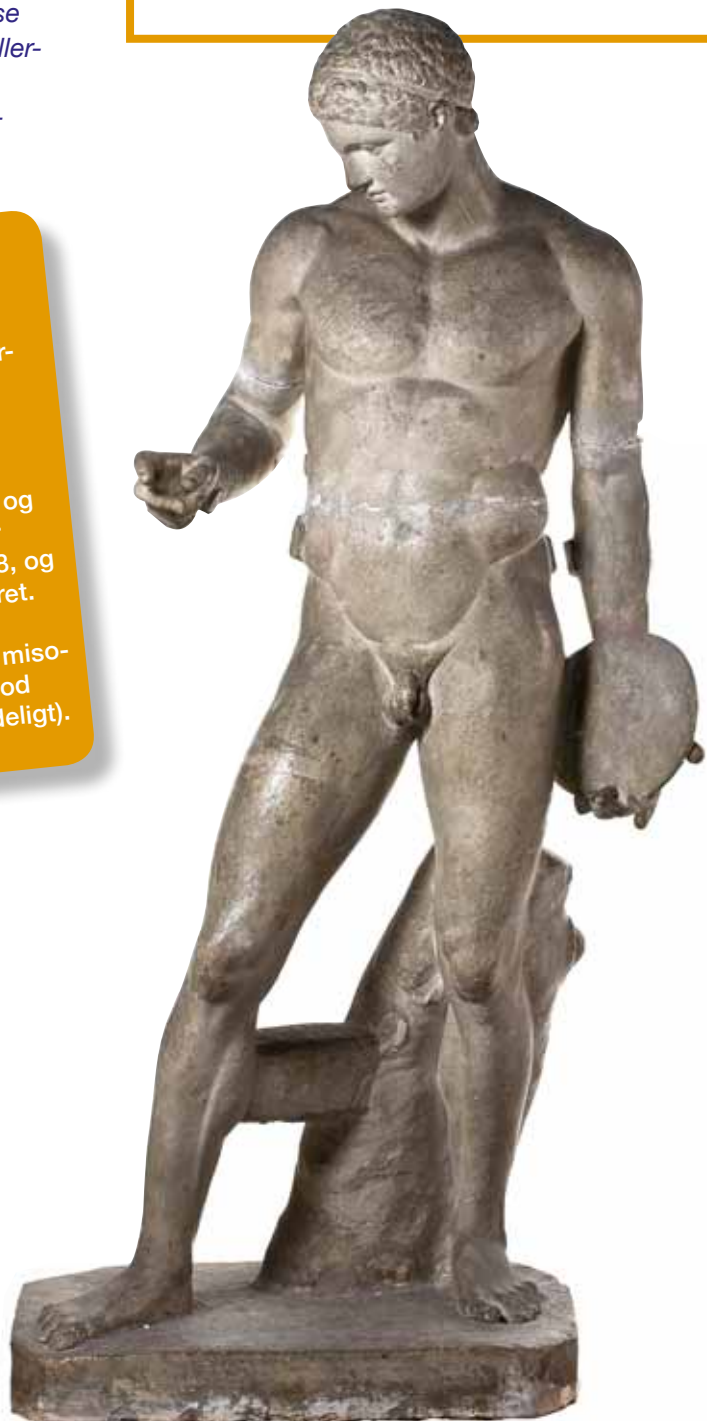
ET ANTIKT SKØNHEDSIDEAL

Mange af ZahrTmanns mandlige modeller minder om klassiske græske skulpturer. Deres kroppe er glatte, ubehårede og muskuløse med såkaldte atletfolder og sixpacks.

Polykleitos: *Diskosbæreren*, ca. 400 f.Kr. Gipsafstøbning efter antik romersk kopi af græsk original
Thorvaldsens Museum,
www.thorvaldsensmuseum.dk,
public domain

ANALYSER CITATET:

1. Hvorfor mente ZahrTmann ikke, at kvinder kunne blive gode kunstnere?
2. Hvem var Sappho, og hvad er hun kendt for? Find svaret ved at søge på nettet. Hvorfor tror du, at han nævner hende som en undtagelse fra andre kvinder?
3. Hvordan beskriver ZahrTmann den kunst, som bliver udført af mænd?

PROMETHEUS I LÆNKER

I billedet til højre har Zahrtmann malet den græske gud Prometheus, der er blevet straffet for at hjælpe menneskene ved at give dem ilden. Han er lænket til en klippe, og Zeus' ørn er på vej til at æde hans lever.

Prometheus, 1906. Privateje. Foto: Lauritz.com

UNDERSØG VÆRKET:

1. Beskriv Prometheus med stikord.
2. Virker han bange? Hvorfor/hvorfor ikke?
3. Er der noget erotisk* over den måde, Zahrtmann har malet ham på? Hvorfor/hvorfor ikke?
4. Billedet viser et møde mellem dyr og menneske. Hvad kunne den store ørn repræsentere?
5. Zahrtmann havde både dette billede og en større version på vigtige pladser i sit hjem. (Se evt. fotografierne side 7 og 8). Hvad tror du, at den lænkede gud symboliserede for ham?

DISKUTER:

1. Hvordan bliver mænd og maskulinitet* oftest præsenteret i de reklamer, film og tv-programmer, I ser i dag?
2. Hvordan passer det med Zahrtmanns billede af Prometheus?

ZAHRTMANN OG HISTORIEMALERIET

Zahrtmann er især kendt som historiemaler. Historiemalerier er malerier, der viser scener fra mytologien, Bibelen, litteraturen eller verdenshistorien. Ofte er der tale om store malerier, der viser heroiske personer og vigtige begivenheder, der har fundet sted i fortiden. I sine historiemalerier var Zahrtmann især optaget af at male personer, der havde en adfærd, som gik på tværs af accepterede kønsroller. Han udtalte selv, at de historiske personer mindede om personer fra hans eget liv. Man kan derfor tolke hans historiemalerier som kommentarer til hans egen tid.

Vidste du...

Traditionelt set var historiemaleriet noget af det fineste, en maler kunne beskæftige sig med. Derfor blev det også kaldt for 'den store kunst'. Historiemaleriet krævede nemlig meget af en maler, der både skulle have stor viden om fortiden og være god til at male mennesker såvel som dyr og landskaber. Typisk havde historiemaleriet også en morale. En morale er den lære, der kan udledes af en fortælling, og den handler ofte om, hvordan et ideelt menneske bør leve og opføre sig.

JORDENS FØRSTE MAND

Zahrtmann var ikke religiøs. Men han malede flere billeder med motiver, der var hentet fra religiøse skrifter, eller som handlede om religion og tro. Med *Adam i Paradis* tog han fat på en bibelsk fortælling, som havde beskæftiget kunstnere i mange hundrede år: Fortællingen om Adam og Eva.

Adam og Eva er fortællingen om menneskets skabelse. Det er også fortællingen om, at der findes to forskellige køn, manden og kvinden, og at de to køn supplerer* hinanden. Og så er det en fortælling, som er blevet brugt til at retfærdiggøre mænds højere sociale status. Ofte bliver Adam og Eva malet sammen, men i Zahrtmanns maleri sidder Adam alene med den lumske slange.

Adam i Paradis, 1914. Privateje. Foto: Ole Akhøj

OPGAVEFORSLAG – SKABELSESBERETNINGEN:

Læs skabelsesberetningen i Bibelen. Hvilket syn på køn, seksualitet og nøgenhed giver fortællingen udtryk for? Hvordan passer det med Zahrtmanns Adam-billede?

FAKTA

Ifølge den bibelske fortælling om syndefaldet bliver Eva lokket af slangen til at spise af det forbudte træ i Paradisets Have. Herefter giver hun Adam frugten. Efter at have spist af træet mister de begge deres uskyld, bliver bevidste om, at de er nøgne, og dækker deres kønsorganer til.

UNDERSØG VÆRKET:

1. Hvorfor tror du, at Zahrtmann har undladt at male Eva med i billedet?
2. Hvilke punkter og linjer er der i billedet, som dit øje hurtigt fanger?
3. Hvad tror du, at alle blomsterne, planterne og frugterne kan symbolisere? Ville billedet virke anderledes, hvis omgivelserne var visnede og døde?
4. Hvad tror du, at slangen kan symbolisere?
5. Tror du, at billedet viser Adam før eller efter syndefaldet og hvorfor?
6. Billedet havde også en anden titel: *Adam keder sig i Paradisets Have*. Hvad tror du, Zahrtmann ville sige med billedet?

OPGAVEFORSLAG – ANMELDELSE

Zahrtmanns Adam-billede vakte stor opsigt i 1914. Hvordan kan billedet opfattes i dag? Skriv en kort anmeldelse af værket (maks. 1.000 tegn inkl. mellemrum), hvori du beskriver, analyserer og vurderer værket ud fra et queer* perspektiv. Overvej forinden hvem din målgruppe er, og hvor du evt. kunne tænke dig at udgive din anmeldelse.

VÆRKETS MODTAGELSE

Zahrtmann udstillede billedet med Adam i Paradis på Den frie Udstilling i 1914. Her modtog det stor opmærksomhed, og fik mange af de besøgende til at rynke på næsen og pege fingre. I aviserne blev der også skrevet en del om billedet. Herunder kan du læse en af anmeldelserne fra tiden.

Zahrtmann er Giganten mellem den frie Udstillings Kunstnere. Trods sine 71 Aar mestrer han sine dejlige Farver med en ungdommelig Nerve og Begejstring, der gør de Yngre til Skamme. Men hans Ideer kan rigtignok ogsaa undertiden være præget af en vis ungdommelig Letsind. Som nu denne "Adam". Vi husker, at Slangen kom ind i hans Liv, før han havde lært "at æde sit Brød i sit Ansigts Sved". Men denne Atlet synes optrænet gennem Slid og Slæb – se paa hans Benmuskulatur – hans Arbejdsnæver – hans Halsmuskler! Og vi lærte, at Slangen sad paa en Træstamme, og at Eva var nærværende, og vi gætter paa, at dette er et Fixerbillede og søger hende mellem de yppige Aralea*, Kannæ*, Crysantemum og Bananer. Maaske det forestiller et senere Møde med Slangen – det kunde jo se ud til, at den og Adam diskuterede Syndefaldet og dets Følger. Hvis Slangen ikke er symbolsk – Eva!*

Anonym: "Fra 'Den frie'", Hver 8. Dag, 12. april 1914

ZAHRTMANN I ATELIERET

Når Zahrtmann malede, skulle han altid have modellerne og genstandene foran sig. Han malede aldrig kun efter sin fantasi. I fotografiet herunder sidder han og betragter den nøgne model til Adam-billedet. Man kan se, at modellen har siddet i en stol med en masse planter rundt om sig, mens Zahrtmann har malet ham.

Fotografiet er taget i Zahrtmanns hjem på Frederiksberg. På væggen i baggrunden kan man se et stort maleri af en nøgen kvinde i naturlige omgivelser. Maleriet hedder *Forår* og er malet af den danske maler Henrik Schouboe i 1906.

Vidste du...

Zahrtmann malede to billeder af *Adam i Paradis* omkring 1913-14. Han havde været i sommerhus hos nogle venner, da han i toget mødte den soldat, der blev hans model. Selv skrev han om mødet:

Absolut er vi paa Livets Solside og Soldater-kupeen kom mig derfor overraskende. Her traf jeg paa Adam, der keder sig i al den pragtfulde, berusende Blomsterduft, der sidder slap uden at ane Evas snarlige Fødsel. Jeg længes efter hans Komme i morgen, hvor jeg skal nyde ham, som var jeg i Paradis 8½-12.

ANALYSER ANMELDELSEN:

1. Forholder kritikeren sig positivt eller negativt til billedet?
2. Hvordan henvender kritikeren sig til læseren?
3. Hvordan bliver Adam-figuren beskrevet?
4. Hvilken rolle spiller den fraværende Eva for kritikerens beskrivelse og fortolkning af billedet? Hvad siger det om kritikerens eget syn på køn og seksualitet?

UNDERSØG FOTOGRAFIET

Tror du, at fotografiet fra atelieret er iscenesat af Zahrtmann selv? Og i så fald: Hvad ville han mon fortælle med det?

Kristian Zahrtmann i sit atelier, 1914. Ubekendt fotograf/Original i privateje. Genoptaget af SMK Foto/Jakob Skou-Hansen

MÆND, DER STÅR MODEL TIL KVINDER

Sommetider valgte Zahrtmann at bruge mandlige modeller til sine kvindefigurer. Omvendt brugte han aldrig kvindelige modeller til sine billeder af mænd.

I billedet af jættepigerne Fenja og Menja brugte han den samme mand som model til begge kvindefigurer – efter sigende en tømrer.

Fenja og Menja er i den nordiske mytologi to stærke jætter*, som den danske kong Frode sætter til at male rigdom og lykke på den magiske kværn Grotte. Da kongen går over gevind og udnytter kvindernes arbejdskraft, beslutter de sig i stedet for at male død og ødelæggelse over ham.

Jættepigerne Fenja og Menja male Guld, 1906. Privateje
Foto: © Bruun Rasmussen Kunstauktioner

UNDERSØG VÆRKET:

1. Hvorfor tror du, at Zahrtmann brugte mandlige modeller til flere af sine billeder af kvinder?
2. Beskriv de to kvinder med stikord – f.eks. aktiv, passiv, stærk, svag, glad, trist osv.
3. Hvilke farver er billedet malet med, og hvilken stemning skaber de?
4. Hvilke forskelle og ligheder er der mellem billedet af jættepigerne og billedet af Prometheus på side 14?
5. Kan billedet være en kommentar til uligheden mellem kønnene på Zahrtmanns tid? Og i så fald hvordan?

DISKUTER:

1. Hvordan bliver kvinder og femininitet* oftest præsenteret i de reklamer, film og tv-programmer, I ser i dag?
2. Hvordan passer det med billedet af de to jættepiger?

Studie til Menja, 1905
Foto: © Malmö Kunstmuseum

Inden Zahrtmann gik i gang med det færdige billede, malede han et studie af den mandlige model. I studiet kan man lige skimte et par påmalede bryster på den muskuløse mands overkrop.

Vidste du...

Fra renæssancen* i 1400-tallet og flere hundrede år frem var det helt almindeligt, at malere brugte mandlige modeller til deres billeder af kvinder. På Zahrtmanns tid var det dog blevet ualmindeligt at arbejde på den måde. Derfor var der mange, som morede sig over Zahrtmanns brug af mandlige modeller. I den satiriske* avis *Klods-Hans* blev Zahrtmann tegnet ved siden af en stor skægget mand, hvortil teksten lød: "I morgen maa De lade Dem barbere, Jensen, for saa skal De staa Model til Venus."

Vidste du...

I dag ser vi inden for modeverdenen en udbredt tendens til, at mandlige modeller erstatter de kvindelige, når kvindemoden skal vises frem på catwalken.

5. ZAHRTMANN OG KVINDEFRIGØRELSEN

Zahrtmann malede sine billeder af stærke kvinder og smukke mænd på et tidspunkt, hvor køn og seksualitet var til stor offentlig debat. I det følgende undersøger vi, hvordan det var at være kvinde i Danmark omkring år 1900, og hvordan Zahrtmann præsenterede kvinder i sine billeder.

Hansen & Weller: Georg Brandes, udateret fotografi
Det Kgl. Biblioteks billedsamling, public domain

Mary Steen: Elisabeth Grundtvig, udateret fotografi
Det Kgl. Biblioteks billedsamling, public domain

SÆDELIGHEDSFEJDEN

I 1880'erne rasede en stor offentlig debat om køn og seksualitet, som vi i dag kender som Sædelighedsfejden. Sædelighedsfejden blev 'udkæmpet' blandt nogle af samfundets fremtrædende borgere i aviser og foredrag. Diskussionen gik på samfundets seksualmoral* og den seksuelle ligestilling mellem kønnene.

Dengang troede de fleste, at kvinder var født uden en kønsdrift*. De kvinder, som udviste en seksuel adfærd, anså man som mentalt forstyrrede. Omvendt mente man, at mænd var udstyret med en stærk og naturlig kønsdrift, som de af hensyn til deres fysiske og psykiske sundhed helst skulle have tilfredsstillet. Mens det derfor var almindeligt accepteret, at mænd havde sex før (og uden for) ægteskabet, gjaldt der andre standarder for kvinder. Det var forventet, at kvinder var kyske* og vogtede deres dyd* indtil ægteskabet.

DEN DANSKE KVINDEBEVÆGELSE

Den danske kvindebevægelse begyndte i 1871 med stiftelsen af Dansk Kvindesamfund. Kvindebevægelsen var et oprør mod den traditionelle kvindeopfattelse, som havde domineret samfundet i mange hundrede år – dvs. opfattelsen af, at kvinden fra naturens side var manden underlegen og derfor måtte være underordnet ham. Kvindebevægelsen samlede især kvinder, men også enkelte mænd, fra de bedrestillede lag og intellektuelle kredse.

Kvindebevægelsen kæmpede for social og juridisk* ligestilling mellem kønnene. I slutningen af 1800-tallet havde kvinder ingen stemmeret, de var udelukket fra de fleste uddannelser og fra offentligt arbejde, og de havde ingen juridisk myndighed*. Der skulle dog gå hele 44 år fra kvindebevægelsens start til indførelsen af kvinders stemmeret i 1915.

FAKTA

Sædelighed (efter *moralitet*, af latin *moralis*: vedr. skik og sæder) handler om en god og rigtig adfærd – især når det kommer til seksuallivet. Ordet *fejde* betyder kamp.

UNDERSØG HOLDNINGERNE:

Sædelighedsfejden delte befolkningen i to fløje. Den ene fløj var repræsenteret af Elisabeth Grundtvig fra Dansk Kvindesamfund. Den anden fløj var repræsenteret af forfatteren og litteraturkritikeren Georg Brandes.

Hvad mente Elisabeth Grundtvig og Georg Brandes, når det kom til mænd og kvinders sexliv? Kom gerne ind på 'handskemoralen' og 'den seksuelle dobbeltmoral'. Find svaret ved at søge på nettet.

DISKUTER:

Hvordan er nutidens holdning til køn og seksualitet i forhold til Zahrtmanns tid? Gælder der stadig forskellige regler for kønnene? Er der f.eks. forskel på holdningen til mænd, der scorer meget, og kvinder, der scorer meget? Inddrag evt. #MeToo-bevægelsen i jeres diskussion.

EN KONGELIG AFFÆRE

Allerede tidligt i sin karriere vakte Zahrtmann opsigt med maleriet *Scene fra Christian VII's hof*. Billedet handler om kvindelig seksualitet og lyster, og det var malet, flere år før Sædelighedsfejden fandt sted.

I billedet ser vi dronning Caroline Mathilde midt i et spil skak med hoflægen J.F. Struensee. Bag dem står enkedronning Juliane Marie og ser på. Alt imens ligger dronningens ægtemand, den sindssyge Christian 7., i sofaen og driller en papegøje.

Med billedet pegede Zahrtmann på noget af en skandale: Dronning Caroline Mathilde havde nemlig en affære med hoflægen, Struensee. Juliane Marie, der står med viften i baggrunden, var med til at afsløre det hemmelige forhold.

Scene fra Christian VII's hof, 1873

Foto: © Den Hirschsprungske Samling

Vidste du...

Kongehuset forsøgte at købe maleriet, så de kunne forhindre, at det blev udstillet offentligt. Zahrtmann nægtede dog at sælge billedet, og det blev udstillet samme år, som det blev malet – nemlig i 1873.

Selv udtalte Zahrtmann:

Jeg tror, at Kongens Taabelighed just er en Undskyldning for Dronningen. Jeg vil, at de [dem der ser på billedet] skal synes godt om Dronningen.

Vidste du...

I 1700-tallet var det både velkendt og accepteret, at Christian 7. tog på horehuse og havde elskerinder under sit ægteskab med Caroline Matilde. Omvendt kunne man dog på ingen måde acceptere, at dronningen havde en affære med hoflægen. Afsløringen af det hemmelige forhold førte til Caroline Matildes landsforvisning* og Struensees henrettelse.

UNDERSØG VÆRKET:

1. Hvilke farver er billedet malet i, og hvilken stemning skaber de?
2. Hvilken person lægger du mest mærke til, når du kigger på billedet, og hvorfor?
3. Beskriv de forskellige personer. Hvordan ser de ud, og hvilke følelser udtrykker de?
4. I Zahrtmanns malerier er der sjældent overladt noget til tilfældighederne. Kan der være en mening med, at dronningen og livlægen netop spiller skak? Og hvad kan papegøjen symbolisere?
5. Tror du, at billedet fortæller noget om Zahrtmanns syn på affæren?

EN MANDHAFTIG DRONNING

Maleriet herunder forestiller den svenske dronning Kristina (1626-1689). Dronningen står i sit romerske palads omgivet af hofmænd. Med begge hænder løfter hun op i sin kjole for at varme bagdelen ved kaminen.

Dronning Kristina i Palazzo Corsini, 1908
Statens Museum for Kunst. www.smk.dk, public domain

Vidste du...

Dronning Kristina af Sverige har længe været et forbillede for queer* personer. Hun sagde farvel til tronen i Stockholm og flyttede til Rom for at leve et liv på egne præmisser. Dronning Kristina var smuk og lærd og kendt for at gå i mandetøj. Der gik også rygter om, at hun havde elskere af begge køn.

UNDERSØG VÆRKET:

1. Hvad fortæller billedet om den svenske dronnings interesser og væremåde?
2. Hvilke religiøse symboler kan du finde? Og hvilken rolle spiller de i maleriet?
3. Synes du, billedet er en parodi* på eller en hyldelse til den svenske dronning?
4. Kan billedet ses som en kommentar til diskussionen om køn og seksualitet på Zahrtmanns tid? Og i så fald hvordan?

VÆRKETS MODTAGELSE

Da billedet *Dronning Kristina i Palazzo Corsini* blev udstillet i København, modtog det meget forskellige anmeldelser i tidens aviser. En negativ anmelder skrev:

[Der] er Rædsels- og Vanvidsbilledet "Dronning Christina i Palazzo Corsini". Det er aldeles ikke den tekniske Dygtighed, som glipper, bortset fra Farveskævheden i den gamle Malers Øje. Men det er de enkelte Personers Tomhed og fuldkomment virkningsløse Opstilling. Dette gælder først og fremmest Dronning Christina selv, som ryger paa kort Kridtpibe og nok skal have blottet sin Bag mod Kaminen bag ved hende. Nej, tag ham væk – denne Smagsfordærver af en Zahrtmann!

En positiv anmelder skrev:

Sensationen er naturligvis Zahrtmanns store Billede af Dronning Christina. Som man maaske vil erindre af Forhaandsanmelderne, har Zahrtmann fremstillet den svenske Dronning staaende foran en rødglødende Kamin med en Kridtpibe i Munden og løftende op i Skørterne for at varme det Sted, hvor Ryggen holder op. Billedet gør i øvrigt på ingen Maade noget uanstændigt eller blot smagløst. [...] Tværtimod kunne man i dag høre indignerede Udtalelser fra Damerne, fordi det ikke var værre. [...] Zahrtmanns Billede er en straalende Orgie af Farver. [...] Alt i alt et betagende billede.

UNDERSØG CITATERNE:

1. Læs anmeldelserne og omformuler dem til dine egne ord.
2. Hvem af de to kritikere er du mest enig med?

Vidste du...

I 1800-tallet var tobaksrygning forbeholdt mænd. Omkring år 1900 begyndte en gruppe kvinder dog at ryge tobak for at gøre oprør mod tidens kvindeundertrykkelse. For disse kvinder blev tobakken et oprørs- og frihedssymbol.

OVERVEJ:

1. Hvorfor tror I, at der var så stor forskel på Zahrtmanns mandlige og kvindelige modeller?
2. Tror du forskellen siger noget om, hvordan Zahrtmann opfattede mænd og kvinder?

Pige i lyserødt Atlask [Thora Lund], 1874
Privateje. Foto: © Bruun Rasmussen
Kunstauktioner

MADAM ULLEBØLLE

Madam Ullebølle var Zahrtmanns mest berømte model. I dag ved vi ikke meget om hende – andet end at hun hed Ullebølle til efternavn, og at hun kom fra de brede, Københavnske folkelag.

I maleriet har Zahrtmann malet Ullebølle som bacchantinde. Bacchantinder var i den antikke græsk-romerske mytologi betegnelsen for de kvinder, som dyrkede guden Bacchus (også kaldet Dionysos). Bacchus var gud for vin og vilde fester.

Madam Ullebølle som bacchantinde, 1888
Privateje. Foto: © Bruun Rasmussen
Kunstauktioner

ZAHRTMANNS KVINDelige MODELLER

Hvor Zahrtmanns mandlige modeller typisk var i tråd med et gammelt klassisk skønhedsideal, var det helt anderledes med hans kvindelige modeller. Ofte valgte han at male kvinder, der stod i stor kontrast til tidens skønhedsideal.

De to kvinder, han malede allermest, var den tykke madam Ullebølle og den spinkle Thora Lund. Ullebølle havde store, grove træk, mens Lund havde en medfødt øjenfejl, der gav hende et særpræget vindøjet* blik. Det var netop disse karaktertræk*, der gjorde dem til nogle af Zahrtmanns yndlingsmodeller.

DISKUTER:

1. Hvad er et skønhedsideal, og hvordan bliver det skabt?
2. Hvem bestemmer, hvad der er smukt?
3. Hvilket ansvar mener I, at mode- og tv-industrien samt kunstnere har for at vise en mangfoldighed i krop og køn?

Vidste du...

Zahrtmann brugte næsten aldrig professionelle modeller til sine værker. De fleste modeller var helt 'almindelige' mennesker, som han mødte tilfældigt på sin vej.

I dag minder modeindustriens modeller også mere og mere om 'almindelige' mennesker. Flere og flere modeller udfordrer det traditionelle skønhedsideal og er med til at gøre op med de generelle 'standarder' inden for modelverdenen. Tænk f.eks. på den verdensberømte model

Winnie Harlow, der har en sygdom, som gør, at hun har pigmentforandringer i huden, eller modellen Shaun Ross, der har det særlige karaktertræk, at han er født som albino.

UNDERSØG VÆRKET:

1. Hvilke typiske kvindelige træk fremviser Ullebølle?
2. Hvilke typiske mandlige træk fremviser Ullebølle?
3. Hvilke farver er hun malet med, og hvilken stemning skaber de?
4. Hvad kommer du til at tænke på, når du ser portrættet af Ullebølle?

6. KENDTE QUEER-PERSONER FØR OG NU

Zahrtmann udtalte sig aldrig om sin egen seksualitet, og hans billeder med queer* og homoerotiske* tematikker handlede aldrig direkte om ham selv, men viste i stedet bibelske, mytologiske eller historiske personer. På grund af skam, had og stigma* har det i Danmark ikke tidligere været muligt at være åben omkring sin queer identitet og seksualitet og samtidig være et idol eller på anden måde en offentlig personlighed. I dag ser vi en stigende tendens til, at kendte personer taler åbent om deres queer seksualitet, samtidig med at de bevarer deres anerkendelse* og mange følgere.

DIGITAL LGBT-KULTUR I DAG

YouTube har længe været et populært sted 'at springe ud' for internationale stjerner som den britiske olympiske atlet Tom Daley og den sydafrikansk-fødte australske skuespiller og musiker Troye Sivan. Inden for de seneste få år har flere danske YouTube-stjerner også valgt at tale åbent om deres queer-seksualitet på videotjenesten. Tre af dem er Morten Münster, Fredrik Trudslev og Julia Sofia Aastrup. Deres videoer var i 2018 blandt de absolut mest populære YouTube-videoer i Danmark. I 2019 vandt Julia Sofia desuden prisen som årets LGBT*-youtuber og som årets LGBT-person for netop at tage dette tema op.

Vidste du...

Den danske forfatter Herman Bang (1857-1912) levede samtidig med Zahrtmann. Hvor Zahrtmann hele livet holdt sin seksualitet privat, lagde Bang aldrig skjul på, at han var homoseksuel. Det gav ham mange knubs i offentligheden og i pressen, fordi det dengang var forbudt for en mand at have sex med andre mænd. Modsat Zahrtmann havde Bang derfor svært ved at blive anerkendt*, mens han levede. Siden er han dog blevet anerkendt som en af datidens største danske forfattere.

Johan Georg Heinrich Ludwig Tønnes
Portræt af Herman Bang, 1890-1899

Det Kgl. Biblioteks billedsamling, public domain

Vidste du...

I Danmark blev homoseksualitet afkriminaliseret i 1933. Men i mange lande er det stadig strafbart at have sex med personer af samme køn. I ni lande kan homoseksuelle handlinger endda medføre dødsstraf.

DISKUTER:

1. Hvilken betydning har det, at unge YouTube-stjerner taler åbent om deres queer seksualitet?
2. Hvorfor tror I, at Julia Sofia Aastrup, Fredrik Trudslev og Morten Münster har så mange følgere?
3. Hvilken betydning har det, at der findes kendte forbilleder med mange forskellige seksualiteter?
4. Tror I, at det ville være anderledes at være queer i Danmark i dag, hvis der ikke fandtes sociale medier?

7. ORDFORKLARINGER

Her kan du slå de ord op, som er markeret med en lille stjerne * i teksten.

A

anerkendelse: ros, påskønnelse, accept, godkendelse, bekræftelse

anerkendt: se under 'anerkendelse'

aralea: plantenavn

B

barokken: periode inden for kunst, musik og arkitektur, ca. 1600-1750

barokmaler: maler fra barok-perioden. Se under 'Barokken'

binær kønsforståelse: forståelse af køn som to uafhængige og modsatte størrelser, der enten er dreng/mand, som udtrykker maskulinitet, eller pige/kvinde, som udtrykker femininitet. Inden for denne forståelse kan en person ikke være begge dele, hverken eller eller noget mellem de to

C

censurkomité: gruppe, der vurderer, hvilke kunstværker der er gode nok til at blive vist på en udstilling

D

dyd: ærbarhed, anstændighed – tilstand præget af renhed, uskyld, naivitet eller lignende.

dydig: præget af høj moral og afstandtagen fra alt syndigt

E

erotisk: seksuelt eller sexet. Noget der er beregnet på at vække seksuelt begær

etableret: som har eksisteret eller været i brug gennem længere tid og derfor er almindeligt anerkendt og accepteret

F

femininitet: et sæt af egenskaber, karakteristika eller adfærd, som generelt anses som typiske eller passende for en kvinde. Forståelser og idealer om femininitet konstrueres socialt, men formes af såvel sociale som biologiske faktorer, og varierer kulturelt og historisk

fixerbillede: et billede, som foruden det tilsyneladende hovedmotiv indeholder en skjult figur, der først viser sig ved nøje granskning – ofte ved at billedet vendes på siden eller hovedet

forbedringshus: et slags fængsel, hvor fangerne blev isoleret og sat i arbejde. Forbedringshuset var for personer, der havde gjort sig skyldige i mildere forbrydelser, og som man forventede kunne 'forbedre' sig ved fængselsopholdet. Gennem disciplin, arbejde, isolation og religiøs påvirkning skulle fangerne straffes, men samtidig 'forbedres' og gøres til 'gode samfundsborgere'

G

gejstlig: vedr. den kristne kirke og præsteskab

H

heteroseksuel: person, som seksuelt, romantisk og/eller følelsesmæssigt udelukkende er tiltrukket af det andet køn

homoerotik: noget der er beregnet på at vække homoseksuel lyst eller begær

J

juridisk: det der har med lovgivning at gøre

juridisk myndighed: en persons evne eller mulighed for at forpligte sig ved retshandler og råde over sin egen formue

juridiske rettigheder: lovbestemte rettigheder

jætte: menneskelignende, dæmonisk væsen som i den nordiske mytologi var gudernes fjender

K

kalot: lille, skålformet, tætsiddende hue, der dækker toppen af hovedet – bæres af katolske gejstlige og af jødiske drenge og mænd

kannæ: plantenavn

karaktertræk: særpræg, kendetegn

kunsthistorie: fag, der beskæftiger sig med kunstnere og kunstværker fra antikken til i dag

kysk: seksuelt afholdende, ren, uberørt

kønsdrift: menneskers og dyrs naturlige behov for seksuel stimulation og tilfredsstillelse

kønsrolle: forestilling om, hvordan kvinder og mænd skal leve og opføre sig i et givet samfund

L

landsforvisning: udvisning fra et land af politiske eller religiøse grunde

LGBT: en international betegnelse, som dækker over lesbiske, bøsser (gay), bi- og transpersoner. Ofte skriver man + efter bogstaverne for at inkludere flere grupper som f.eks. 'a' for aseksuelle og 'q' for queer

M

maskulinitet: et sæt af egenskaber, karakteristika eller adfærd, som generelt anses som typiske eller passende for en mand. Forståelser og idealer om maskulinitet konstrueres socialt, men formes af såvel sociale som biologiske faktorer, og varierer kulturelt og historisk

N

normer: uskrevne regler for eller forventninger til, hvordan mennesker bør opføre sig over for hinanden i en gruppe eller et samfund. Normer er påvirket af kultur og kan altid ændre sig. Det er med andre ord ikke natur og biologi, der bestemmer, hvordan kønnene bør opføre sig

O

omgængelse: det at omgås nogen eller være sammen med nogen

P

parodi: efterligning af en person eller et fænomen, hvor man overdriver karakteristiske træk for at opnå en komisk effekt

Q

queer: se introduktionen side 2

R

renæssancen: periode i europæisk kulturhistorie, ca. 1400-1600, som genoplivede antikkens idealer

S

satire: udtryksform, hvor man ved brug af humor, ironi og overdrivelse udstiller eller kritiserer bestemte personer og deres handlinger

seksualmoral: et samfunds eller en persons opfattelse af, hvad der kan forstås som almindelige seksuelle aktiviteter

stigma: et vedvarende negativt socialt ry

supplere: fuldstændiggøre, gøre færdig, lægge til, tilføje

sædelighed: en god eller rigtig adfærd – især når det kommer til seksuallivet

U

usædelig: skamfuld, uanstændig – det modsatte af sædelig

V

vindøjet: med øjne, der ikke ser i helt samme retning – ofte sådan at øjnene ser væk fra hinanden

Æ

ædel: fin, fornem, kostbar, beundringsværdig, respektabel